

inż. arch. Marta Zielińska

Politechnika Łódzka

Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska

Koło Naukowe Studentów Architektury „IX Piętro”

Nowe funkcje starych murów, czyli adaptacje budynków sakralnych w Belgii i Hiszpanii

Artykuł na podstawie projektów zrealizowanych w Belgii i Hiszpanii, przedstawia sposoby adaptacji funkcjonalnej opuszczonych budynków sakralnych. Prezentowane przykłady podkreślają różnorodność funkcji, które można przypisać dawnym murom kościelnym.

słowa klucze: adaptacja, rewitalizacja, historia, wnętrza.

Współczesna laicyzacja skutkuje spadkiem uczestnictwa wiernych w praktykach religijnych. Stąd w krajach zachodniej Europy można zaobserwować stale powiększającą się liczbę zapomnianych i nieużytkowanych obiektów sakralnych, takich jak kaplice, kościoły czy klasztory. Proces ten dotyczy nie tylko krajów zamieszkałych w znacznym stopniu przez ateistów, ale także tych postrzeganych jako bastiony katolicyzmu. Inną przyczyną zwalniania kościołów z ich funkcji religijnych jest budowanie w sąsiedztwie nowych, większych kościołów, gdy te stare, mniejsze nie są w stanie pomieścić wiernych. Parafie często nie mają pieniędzy na równoległe utrzymanie starych budynków, które wymagają gruntownego remontu pod okiem konserwatora. W wyniku braku finansów na ich dogłębne i stałą opiekę, opustoszałe świątynie ulegają często sukcesywnej destrukcji.

Tematyką adaptacji funkcjonalnej budynków sakralnych zautorka niniejszego artykułu zainteresowała się w trakcie odbywania stażu w biurze architektonicznym OSAR w Antwerpii. Zwróciła wówczas szczególną uwagę na stare świątynie, które dzięki zmianie przeznaczenia i przebudowie otrzymały kolejne, nowe życie.

Celem artykułu jest pokazanie na przykładzie zrealizowanych projektów, w jaki sposób poradziły sobie z adaptacją funkcjonalną opuszczonych kościołów dwa kraje Europy Zachodniej: Belgia i Hiszpania. Pierwszy jest zamieszkały licznie przez przedstawicieli różnych wyznań, a także przez jedną z największych w Europie grupę ateistów. Z kolei w drugim kraju blisko 70% obywateli deklaruje przynależność do kościoła katolickiego.

Proces adaptacji funkcjonalnej w przypadku każdego opisanego budynku sakralnego przebiegał inaczej, każdemu przypisano inne funkcje, ale wszystkie są w chwili obecnej tętniącymi życiem obiektami, wypełnionymi mieszkańcami czy też turystami. Są przykładem udanego wykorzystania współczesnej sztuki architektonicznej i nowoczesnych technik budowlanych w przebudowie i aranżacji brył, które nieodparcie kojarzą się z bryłą kościoła. Nowa funkcja każdemu z tych budynków nadała nowe życie.

„The Jane” – ekskluzywna restauracja w Antwerpii

Pierwszym przykładem adaptacji budynku sakralnego jest ekskluzywna restauracja „The Jane” znajdująca się w Antwerpii. Ulokowana jest ona na terenach dawnego szpitala wojskowego. Wygląd zewnętrzny budynku nie zdradza jego nowej funkcji. Przechodzień może odnieść wrażenie, że jest tylko odnowioną kaplicą.

Omawiając historię powstania „The Jane” nie można nie wspomnieć o kompleksowej rewitalizacji przestrzeni wokół. Została ona przeprowadzona w 2010 roku. Rewitalizacji poddano zespół budynków dawnego szpitala wojskowego. Wojsko opuściło je w latach 90. i przez ponad 10 lat nie były wykorzystywane. Początkowo planowano je rozebrać i wolne tereny wykorzystać pod nowoczesną zabudowę mieszkaniową. Zachowana miała zostać jedynie kaplica. W mieście brakowało mieszkań i pod ich budowę poszukiwano każdej wolnej przestrzeni. Znalazło się jednak wielu przeciwników tych planów. Uważali oni, że budynki odgrywają istotną rolę w historii miasta i nie powinny być z niej wykreślone. Ostatecznie ogłoszono konkurs rozwojowy na projekt aranżacji nowej przestrzeni miejskiej, uwzględniający połączenie nowych współczesnych potrzeb miejskich z istniejącymi starymi murami.

Ryc. 1. Widok na kompleks zrewitalizowanego dawnego szpitala wojskowego, centralny budynek to restauracja „The Jane”.

Źródło: <https://antwerpmeetssustainability.wordpress.com/tag/t-groen-kwartier/>, [10.11.2020].

Zwycięski projekt przedstawił zagospodarowanie terenu o powierzchni 8 hektarów, położonego w centrum Antwerpii. Co ciekawe, projektanci wykluczyli obecność ruchu samochodowego na powierzchni osiedla. Ruch samochodowy, miejsca parkingowe zostały przeniesione do podziemia lub pozostawione na zewnątrz kompleksu. Znajdujący się w osiedlu park pełni funkcję ogrodu dla

mieszkańców. Zgodnie z projektem powstała nowa dzielnica mieszkalna dla ponad 400 rodzin. Oprócz komercyjnych przewidziano także mieszkania socjalne. Nowe budynki zostały wpisane w historyczną tkankę dawnych budynków szpitalnych. Są one zazwyczaj proste kubaturowo, w kolorystyce i materiale dawnych murów. Stare budynki zostały odnowione, część z nich dobudowano lub nadbudowano. Do obszaru mieszkalnego wprowadzono również nowe funkcje współczesne, takie jak np. przestrzeń coo-workingowa, przedszkole. Wśród całej tej zabudowy, w sercu kompleksu znajduje się odbudowana dawna kaplica – obecnie ekskluzywna restauracja.

Otoczenie nie zostało zmienione, kaplica została jedynie odrestaurowana. Wnętrze zaprojektowane przez Pieta Bonna stało się terenem aktywności dwóch kucharzy – Sergio Hermana i Nicka Brilla, nagrodzonych gwiazdką Michelin, którzy postanowili w tym miejscu otworzyć własną restaurację. Wystrojowi, dla kontrastu z historyczną formą architektoniczną nadano styl rockandrollowy. „We wanted to create timeless and international space” – powiedział w wywiadzie jeden z właścicieli. Dla architekta ważne było to, by mimo ogromnej, wysokiej kubatury, stworzyć miejsce zamknięte dla gości, miejsce w którym poczuć się oni bezpiecznie, gdzie będą mieli zapewnioną intymność spotkań. Podczas aranżacji obowiązywała zasada wykorzystania przede wszystkim materiałów oryginalnych, które zdaniem projektantów „pięknie się starzeją”. Postanowili oni odbudować jedynie tylko to, co było niezbędne dla nowej funkcji. Wnętrze wypełnione zostało naturalnymi materiałami – kamieniem, skórą oraz dębem. Wstawiono nowe witraże, gdzie ikonografia religijna została zamieniona na obrazki przedstawiające współczesne tłumaczenie starych witraży. Możemy w nich zobaczyć słoneczniki, diabły, czaszki, dzieci, Jezusa na krzyżu, kostki, rdzenie jabłek, klucze, rożki do lodów, rogaliki, pingwiny, trofea, maski przeciwigazowe i ciasta urodzinowe. W całości pozostawiono oryginalny sufit. Aby całemu, przestrzennemu pomieszczeniu nadać ciekawy charakter, potrzebny był jakiś oryginalny akcent. W tym celu został specjalnie zaprojektowany olbrzymi żyrandol, o masie 800 kg z 150 punktami świetlnymi, powieszony na środku kaplicy. Nieważne gdzie siedzi gość, jego wzrok i tak zatrzymuje się na nim. Główną inspiracją do stworzenia bryły żyrandola był wybuch. Mimo swej wielkości nie dominuje jednak nad całą salą jadalnianą. Reszta oświetlenia jest delikatna, akcentująca unikalne elementy dawnej świątyni, przykładowo drzwi wejściowe. Główną przesłanką w powstawaniu projektu restauracji była myśl, że „jedzenie jest religią”. W miejscu dawnego ołtarza usytuowano przeszkloną kuchnię – „miejsce święte”, serce restauracji. Dzięki użyciu szkła, goście mogą obserwować pracę kucharza. Na półpiętrze, w miejscu dawnego chóru i organów umieszczony został bar¹.

¹ E. Dickinson, *Haute Illumination*, [w:] Architect: The Journal of the American Institute of Architects 2014. Dostępny w Internecie: https://www.archlighting.com/projects/haute-illumination_o [dostęp: 30.12.2019].

Restauracja prosperuje znakomicie. Szef kuchni słynie z reinterpretacji tradycyjnych dań. W swej pracy wykorzystuje kuchnię molekularną. Proponowane menu składa się z 12 dań. Obecnie by dostać się do restauracji trzeba zarezerwować stolik z minimum trzymiesięcznym wyprzedzeniem.

Ryc. 2. Widok na główną salę restauracji i jej charakterystyczny lampion.

W oddali widoczna przeszklona kuchnia

Źródło: <https://www.archdaily.com/494392/restaurant-the-jane-antwerp-piet-boon>, [dostęp: 10.11.2020].

Foodcourt w Gandawie

Kolejnym przykładem udanej adaptacji funkcjonalnej budynku sakralnego jest foodcourt w Gandawie. Powstał on w dawnej bibliotece uniwersyteckiej, zajmującej budynek kaplicy Baudelo. Jest to jeden z pierwszych w Europie przykładów zachowania dziedzictwa religijnego i zamiany funkcji kaplicy. Na bibliotekę uniwersytecka kaplica została adoptowana i przekształcona już w XIX wieku.

Foodcourt został otwarty w 2017 roku. Dzielnica, w której znajdowała się dawna biblioteka, w tym okresie przechodziła dużą zmianę. W okolicznych kamienicach powstawały sklepy młodych artystów. Z czasem zaczęło brakować miejsca, w którym można by było zjeść. Stąd pomysł otwarcia foodcourtu, a także jednocześnie stworzenia interesującego, nowego miejsca w dzielnicy hipsterskiej. By wpisać się w charakter dzielnicy, prowadzący foodcourt skupiają się na sprzedawaniu dań ze świeżych produktów. Cały obiekt propaguje eko-jedzenie.

Ryc. 3. Widok na główne wejście do foodcourtu. Tuż nad nim uidać napis OPENBARE STADSBIBLIOTHEK– pozostałość po dawnej bibliotece

Fot. autorki.

Miejsce to, podobnie jak „The Jane”, ma być miejscem „adoracji” jedzenia, jednak mniej ekskluzywnego, pozostającego w zasięgu cenowym każdego mieszkańca. Stąd pomysł usytuowania stolików i barów w nawie głównej, czyli głównej części kościoła. Budynek sam w sobie posiada idealne proporcje. Ponieważ elementy religijne typu ołtarz, organy czy rysunki zostały usunięte już w trakcie adaptacji kościoła na bibliotekę, jedyną pozostałością po oryginalnym kościele jest neoklasycystyczne wnętrze z czarnym i białym marmurem, a także kolumny i pilastry o korynckich kapitelach. To właśnie te elementy nadają wnętrzu ciekawy charakter. Główny projekt zakładał odnowę i podkreślenie tych elementów. Nowoczesny charakter został nadany wnętrzu poprzez nowe elementy, to jest ludy stoisk, krzesła, stoliki czy też główny bar na środku kaplicy. By wpisać się w istniejącą przestrzeń, w tym szczególnie nawiązać do istniejącej podłogi, zaprojektowane zostały one w bieli i czerni. Jedynie środkowa część zawiera elementy w kolorze żółtym. Dzięki temu uzyskano efekt jej wyróżnienia. W kaplicy umieszczony został również nowy witraż, który kształtem Y nawiązuje do poprzedniego z XVII wieku. Bardzo ważną rolę w pomieszczeniu odgrywa również oświetlenie. Podkreśla ono głównie oryginalne elementy kościoła. Pomimo wprowadzenia elementów nowoczesnych udało się zachować zabytkowy charakter wnętrza.

Ryc. 4, 5. Widok na bar i nawę główną, w której obecnie znajdują się siedzenia i stoliki wejście do foodcourtu

Fot. autorki.

W trakcie renowacji kościoła kluczowa była współpraca trzech osób – architekta, konstruktora i konserwatora zabytków. Podczas remontu okazało się, że kościół znajduje się w nie najlepszej kondycji – ściany były pełne pęknięć, gnieźdzące się przez lata pod dachem gołębie pokryły i uszkodziły swymi odchodami belki stropowe. Wywiezienie 11 ton odchodów znacznie poprawiło kondycję konstrukcji, jednak niektóre z belek zostały niestety na tyle uszkodzone, że trzeba było je usunąć. Pozostałe stare drewniane belki osadzono w metalowej powłoce².

Ryc. 6. Dobudowany bar na dawnym miejscu chóru

Fot. autorki.

² Marcus van der Maulen, *Ecclesiastical Renovation: The Adaptations of Baudelo Abbey in Ghent, Belgium*, Dostępny w Internecie: https://www.academia.edu/34779996/Ecclesiastical_Renovation_the_Adaptations_of_Baudelo_Abbey_Church_in_Ghent_Belgium [dostęp: 30.12.2019].

Foodcourt cieszy się wielkim uznaniem mieszkańców, zwłaszcza młodzieży. Dość szybko zaistniała potrzeba jego rozbudowy. Na szczęście, w pierwotnym projekcie przewidziano możliwość dostosowania i rozszerzenia wewnętrznego obrysu. Na dachu stoisk, w nawach bocznych udało się umieścić nowy bar oraz restaurację.

Hotel w Mechelen

Kolejnym przykładem adaptacji funkcjonalnej budynku kościelnego jest hotel w Mechelen. Ze względu na swoją niezwykłą historię obiekt znany jest w całej Belgii.

Kościół został zbudowany przez Zakon Braci Mniejszych, wywodzących się z franciszkanów. W Mechelen pojawili się około 1231 roku i od tego czasu brali przez ponad 600 lat czynny udział w życiu miasta. Pod koniec XVIII wieku całe duchowieństwo zostało wypędzone z miasta poprzez francuskich rewolucjonistów. Kiedy zakon otrzymał pozwolenie na powrót do Mechelen, postanowił zbudować nową siedzibę w stylu neogotyckim w dzielnicy Heihoekwijk. Budynki klasztorne powstały na obrzeżach starego miasta, niedaleko głównego rynku. Podczas II wojny światowej zostały zarekwirowane przez Niemców. Po wojnie, aż do późnych lat dziewięćdziesiątych, pozostawały własnością kościoła katolickiego. W 1999 roku, po sprzedaży całego kompleksu budynków większość z nich, poza budynkiem kościoła, przebudowano, a obszar przez nie zajmowany przekształcono w osiedle mieszkaniowe.

W 2006 roku grupa Martin's Hotel złożyła wniosek o pozwolenie na budowę, mającą na celu przekształcenie dawnego kościoła w 4-gwiazdkowy hotel. Był to jeden z pierwszych przykładów rewitalizacji, gdzie kościół został zamieniony na 5-kondygnacyjny budynek. Ważnym wymogiem konserwatorskim było to, że stalowo-betonową ramę, na której usytuowane zostały nowe stropy oraz konstrukcja, będzie można w każdej chwili usunąć, a dzięki temu wnętrze powróci do pierwotnego kształtu. Kolejnym wymogiem było pozostawienie i wyeksponowanie rozety. Architekt postanowił ją wyeksponować w głównym wejściu, tuż przy recepcji. Wszystkie kolumny i kapitele, ozdabiające wnętrze dawnego kościoła, zostały utrzymane. Obecnie znajdują się one w różnych miejscach: w pokojach hotelowych, korytarzach czy też łazienkach. Witraże zostały również utrzymane, podzielone przez kondygnacje. Oświetlają one pokoje hotelowe, tworząc w nich wyjątkowy nastrój, szczególnie rano i wieczorem. Każdy pokój hotelowy jest inny – różni się zarówno układem, jak i wystrojem. Próbowano je dostosować do istniejącej tkanki kościoła, stąd wynikła ich różnorodność. Większość pomieszczeń kościelnych jest tradycyjnie ciemniejsza niż zwykle wnętrza, dlatego dużo uwagi poświęcono oświetleniu. Dodatkowe oświetlenie rozjaśnia pokoje, a także ma na celu podkreślenie detali architektonicznych kościoła. Najlepszy apartament, tym samym najdroższy, znajduje się w kopule kościoła.

Ryc. 7. (po lewo) Apartament królewski
Źródło: <https://www.martins-hotels.com/en/hotel/martins-patershof/room/raphbestfohome>

Ryc. 8. Sala jadalniana
Fot. autorki.

Sala jadalnią umieszczono zaś w miejscu dawnego ołtarza. Króluje w niej efekt kontrastu kolorów. Na czerwonym dywanie wyściełającym podłogę, wśród ciemnych ścian i jasnych kolumn, postawione są nowoczesne stoły oraz krzesła. Z tyłu sali ustawiony jest ikonostas, dawniej należący do zakonu.

Szkoła podstawowa w Gandawie

Kolejny wart omówienia przykład adaptacji budynku sakralnego pochodzi z Gandawy. Tu dawny klasztor, z niewielkimi zmianami, zaadaptowano na szkołę podstawową dla dzieci.

Na ulicy Sint-Lievenspoort, między fasadami budynków ukryty jest 140-letni klasztor Sióstr Miłosierdzia. Budowa jego rozpoczęła się w latach 1874-1877. Pomysł powstał w odpowiedzi na potrzeby środowiska i dobre doświadczenia płynące z powstania podobnego klasztoru w sąsiednim miasteczku. Siostry zakonne prowadzące klasztor opiekowały się biednymi miejscowymi dziećmi. W klasztorze znajdował się sierociniec oraz oddział dla nieuleczalnie chorych dziewcząt. W latach późniejszych powstała w nim także szkoła pielęgniarska. W 1956 roku klasztor został zamknięty. Od tego czasu budynek był kilkakrotnie adoptowany, między innymi na Royal Institute dla dziewcząt z upośledzeniem słuchu i mowy.

Obecnie w budynku znajduje się szkoła podstawowa specjalna dla dzieci z autyzmem oraz upośledzeniem słuchu oraz mowy. Projekt adaptacji zakładał renowację kompleksu klasztornego, z zachowaniem elementów dziedzictwa i wartości, jak i dostosowaniem go do nowoczesnych standardów i poziomów komfortu. Ważnym elementem było skupienie się nad zrównoważonym rozwojem. Budynek głównie rozbudowano. Powstały przed laty dziedziniec jako jedyny został rozebrany i częściowo zastąpiony przez nową architekturę. Na placu, do którego się wchodzi przez główne wejście z ulicy, postawiona została wielofunkcyjna sala,

która zawiera audytorium. Podczas projektowania uwzględniono również nową wielofunkcyjność budynku. Szkoła po godzinach lekcyjnych wykorzystywana jest jako miejsce spotkań i centrum wydarzeń społecznościowych – stąd główne audytorium zostało wyodrębnione od reszty szkoły. Na jego dachu znajduje się plac zabaw dla dzieci. Reszta dziedzińca pokryta została zielenią. Dzięki tym zabiegom, obszar stał się bardziej naturalny, wpisujący się w potrzeby małych dzieci. Do samego kompleksu prowadzi z ulicy przejście, specjalnie zaprojektowane i wykonane w trakcie ostatnich prac budowlanych.

Ryc. 9. Dziedziniec klasztoru z audytorium

Źródło: https://www.archdaily.com/873759/bubao-sint-lievenspoort-evr-architecten?ad_medium=gallery,
[dostęp: 10.11.2020].

W budynku dawnego klasztoru umieszczono sale lekcyjne. Jeśli chodzi o wnętrza, architektom zależało na stworzeniu relaksujących i otwartych przestrzeni. Miały one pozwolić uczniom uczyć się takich umiejętności, jak kreatywne myślenie, projektowanie czy współpraca z innymi. Obecnie budynek jest w stanie pomieścić 200 studentów oraz 100 opiekunów. Jako jedyna dobudówka do całego kompleksu powstał łącznik, dzięki któremu udało się usprawnić poruszanie pomiędzy budynkami, bez ingerencji w ich konstrukcję. Jest on dwukondygnacyjny. Łącznik wzmacnia również wizualną i fizyczną relację między wnętrzami a dziedzińcem. Historyczna kaplica została zaś przekształcona na salę gimnastyczną. Została cała odmalowana na biało, natomiast w jej belkach stropowych umieszczono oświetlenie. W miejscu dawnego chóru znajduje się gabinet dla nauczycieli oraz sala do relaksu.

Ryc. 10. Dobudowany łącznik

Źródło: https://www.archdaily.com/873759/bubao-sint-lievenspoort-evr-architecten?ad_medium=galery,
[dostęp: 10.11.2020].

Ryc. 11. Sala gimnastyczna znajdująca się w dawnej kaplicy

Źródło: https://www.archdaily.com/873759/bubao-sint-lievenspoort-evr-architecten?ad_medium=galery,
[dostęp: 10.11.2020].

Muzeum w Sewilli

W Hiszpanii, w Sewilli, w dawnym klasztorze Kartuzów zostało założone Centro Andaluz de arte Contemporaneo, czyli Andaluzyjskie Centrum Sztuki Współczesnej w którym odbywają się wystawy i wydarzenia promujące artystów z okolicy.

Historia klasztoru sięga dalekiej przeszłości. Został on założony w 1399 roku przez Franciszkanów, a następnie zamieszkanym przez Kartuzów. Ci z kolei zostali z niego wydalenii podczas napoleońskiej inwazji na Hiszpanię. La Cartuja była wtedy używana przez wojska francuskie jako koszary. Był to czas dewastacji budynków. Mnisi powrócili do klasztoru po 1812 roku i pozostali w nim aż do lat 30. XIX wieku. Wtedy nakazano jego zamknięcie i konfiskatę dóbr kościelnych.

W 1840 roku Charles Pickan kupił opuszczony klasztor i przemienił go w fabrykę produkującą płytki ceramiczne i porcelanę. Jest to pierwsza adaptacja dawnego kościoła. Do klasztoru dobudował on wysokie, ceglane piece i kominy w kształcie stożka, które obecnie pozostają symbolem miejsca i wpisują się w prezentowaną w przewodnikach panoramę Sewilli. W fabryce przez wiele lat powstają słynne na całą okolicę płytki azulejos, zdobiące całe miasto. Sukces fabryki powoduje, że La Cartuja staje się jedną z najpopularniejszych marek w Europie i krajach Ameryki Łacińskiej.

Po upadku fabryki, po latach rewitalizacji, w 1997 roku, klasztor staje się siedzibą centrum sztuki. Pokazywane są w nim dzieła najodważniejszych twórców współczesnej sztuki andaluzyjskiej, a także mają miejsce wystawy czasowe artystów hiszpańskich i zagranicznych. Dzięki otwarciu muzeum, można obecnie zwiedzać historyczne tereny dawnego klasztoru: atrium, kaplicę

Ryc. 12. Przykład wystawy tymczasowej w głównej kaplicy klasztoru

Źródło: https://www.archdaily.com/873759/bubao-sint-lievenspoort-evr-architecten?ad_medium=galerij,
[dostęp: 10.11.2020].

Santa Catalina, wewnątrz dawnego kościoła, cele klasztornej, krużganki, a także refektarz i ogrody. To w kaplicy oraz sąsiadujących pomieszczeniach odbywają się wystawy tymczasowe. Ich charakter jest nieraz kontrowersyjny, jednak zawsze współgrający z charakterem pomieszczeń. W budynkach po starej fabryce znajduje się natomiast kolekcja stała.

Skate park w Oviedo

Ostatnim przykładem adaptacji funkcjonalnej obiektu sakralnego jest przemiana kościoła na skate park. Pomysł i realizacja są na pewno dla wielu osób kontrowersyjne. Obiekt znajduje się w Oviedo, w Hiszpanii.

Kościół położony w okolicach dawnej fabryki amunicji, zbudowany został w 1912 roku. Miał on służyć jej robotnikom. Został zamknięty pod koniec hiszpańskiej wojny domowej, kiedy fabryka przestała pracować. Otworzony został dla skaterów w 2016 roku.

Kiedy Fernandez Rey odkrył miejsce, widać było, że zostało ono dawno opuszczone. „Kiedy zaczęliśmy projekt, wszystko było praktycznie w ruinie – powiedział. „Ściany były poplamione, farba złuszczała się, a wszędzie był kurz”. Początkowo jego ideą było stworzenie przestrzeni biznesowych w miejscu dawnej fabryki, jednak z powodu sytuacji ekonomicznej nie mógł tego

projektu kontynuować. Postanowił poświęcić miejsce pod swoje hobby, to jest jeżdżenie na deskorolce. Do stworzenia skateparku zainspirowała go głównie wielka przestrzeń oraz światło wpadające przez okna świątyni. Założył fundację o nazwie „Brygada Kościelna Fernandez Reya i przyjaciół”, by zacząć zbierać środki potrzebne na zbudowanie rampy idącej wzdłuż nawy kościoła. Początkowo w świątyni postawiono samą rampę, jednak gdy o projekcie usłyszał znany artysta uliczny Okuda San Miguel, sam zaproponował przemalowanie ścian i sufitu. Artysta uzbierał na to fundusze, a projekt nazwał „swoją osobistą Kaplicą Sykstyńską”. W ten oto sposób niemal każda płaska powierzchnia wewnętrzna pokryta została tęczą kolorów, oświetloną z każdej strony wysokimi oknami.

Ryc. 13. Skatepark pomalowany już przez Okude San Migueal

Źródło: <https://divisare.com/projects/313971-okuda-san-miguel-kaos-temple-la-iglesia-skate-j>, [dostęp: 10.11.2020].

Powstało wyjątkowe miejsce do jazdy na deskorolce.

Wydaje się, że właściwa adaptacja funkcjonalna opuszczonych kościołów jest nie tylko sposobem na przywrócenie wartości użytkowych i uchronienie budynku od dalszej degradacji lub potencjalnej rozbiórki, ale także, jeśli jest realizowana z poszanowaniem zastanej struktury architektonicznej, może sprawić, że obiekt zachowuje, a nawet zyskuje nowe, historyczne, naukowe i artystyczne wartości

Bibliografia

Dickinson E., *Haute Illumination*, [w:] Architect: The Journal of the American Institute of Architects 2014. Dostępny w Internecie: https://www.archlighting.com/projects/haute-illumination_o, [dostęp: 30.12.2019].

Marcus van der Maulen, Ecclesiastical Renovation: The Adaptations of Baudelo Abbey in Ghent, Belgium, Dostępny w Internecie: https://www.academia.edu/34779996/Ecclesiastical_Renovation_the_Adaptations_of_Baudelo_Abbey_Church_in_Ghent_Belgium, [dostęp: 30.12.2019].

New functions of old walls, in the example of adaptations of religious buildings in Belgium and Spain

The article, based on the examples from Belgium and Spain, presents ways of the functional adaptation of abandoned religious buildings. The presented examples emphasize the variety of functions that can be attributed to old church walls.

keywords: *adaptation, revitalization, history, interiors.*

Recenzował dr hab. inż. arch. Jan Kurek